

BESZÉLGETÉS SIPOS JÓZSEFFEL

Érzelmes Bartók

VÁRKONYI BENEDEK

BARTÓK BÉLA ZENÉJE EGYÁLTALÁN NEM ÉRZELMES. DE SIPOS JÓZSEF BARTÓK PORTRÉFILMJE TELE VAN ÉRZELMEKKEL, MERT A ZENESZERZŐ A KISEBBIK FIA, BARTÓK PÉTER BESZÉL APJÁNAK SZEMÉLYES ÉLETÉRŐL.

• *Ez nagyon személyes film, mert Bartók Péter beszél az apjáról. Bartókról ritkán készítenek filmet; miért ezt a személyes megközelítést választotta?*

Bartók Béla karakterét nem nagyon ismerik. A zenei munkásságát igen, és rájöttem, hogy a személyes élete legalább olyan izgalmas, mint a szakmai, mert nagyon furcsa és bonyolult korban élt. Az érdekelt, hogyan él abban egy olyan ember, akinek nagyon különleges világa van, és amit eddig a zenéjén keresztül ismertünk. Egyre jobban kibomlott számomra, hogy milyen Bartók Béla karaktere. Rájöttem, az ő élete nemcsak arról szól, hogy zenét szerzett és hogy a népzene gyűjtötte és kutatta, hanem arról is, hogy milyen volt a világhoz való viszonya. Nagyon erős volt ez a viszony, nagyon erős élménye volt a világról. Azt gondoltam, hogy az emberek ismerjék meg ezt a nagyon különleges, nagyon finom lelkületű és nagyon érdekes karakterű embert, és ebből mindenképpen filmet kellene csinálni, szereplőkkel. Rudolf Péterrel elkezdtünk gondolkodni – aki szintén imádja ezt a bartóki világot –, ő nagyon szeretett volna olyan filmet, amelyben Bartókot játszhat.

• *Ezért lett ő Bartók hangja ebben a filmben?*

Igen, de még mindig nem tett le róla a vágyáról, én sem. Egyre beljebb mentem a bartóki világban, kiderült, hogy azt, amit szerettem volna elmondani róla, alig ismerem, mert zárt életet élt. Kellott találnom valakit, aki segít megteremteni a forgatókönyv alapjait. Meg akartam találni Bartók fiát, mert ő minden titkok tudója, mert ő élt együtt az apjával, ráadásul Amerikában, ahol igen nehéz életük volt.

Azt mondták, Bartók fia elérhetetlen Magyarországon számára. De aki filmmel foglalkozik, ennél sokkal nehezebb dolgokon is átjutott. Egy hónap után jött egy email Bartók Péter egyik legközelebbi munkatársától, nem volt elutasító. Végül garanciát adtam arra, hogy nélküle semmi nem történik. Elmondtam, szeretném, ha elmesélné az édesapja történetét, ahogyan ő látta és átélte. A feleségemmel összekaptuk magunkat, ő a producercsapatban ebben a munkában. Stábot nem is tudtunk vinni, ketten mentünk tulajdonképpen én voltam a stáb: a hangmérnök, a rendező, a gépkocsivezető, az operatőr. Ugyanis nem kaptunk semmilyen támogatást; beadtam pályázatokat az MTVA-hoz, de mindig elutasítottak. Valamiért nem akartak a Bartók-filmemre pénzt adni, nem is nagyon értettem, mi ennek az oka. Így mindent a saját pénzükből fizettünk. Nagy rizikó volt, mert nem tudtuk, Bartók Péter hogyan tud beszélni, tud-e jól magyarul, mert gyakorlatilag hetvenöt éve az Egyesült Államokban él. De úgy véltem, megéri a kockázatot. Végül is úgy gondoltam, ő az egyetlen ember, aki ebben a filmben hitelesen tud beszélni az édesapjáról. És neki lehetnek olyan dokumentumai is, amelyeket esetleg még senki sem látott. Egy film akkor érdekes, ha új dolgok vannak benne, és ő tudott ilyeneket mesélni.

• *Nem félt attól, hogy így az egész film túlságosan személyes lesz? Vagy éppen az volt a cél, hogy nagyon is személyes legyen?*

Természetesen megnéztem Gaál Istvánnak a Bartókról készült három részes filmjét, amely nagyon pontosan átgondolt, végigvitt mű. Nagyon jó

arra, hogy megismerjék Bartók munkásságát. De neki nem volt lehetősége arra, hogy Bartók személyes karakteréről beszéljen, nekem viszont éppen ez volt a célom. És ezzel nemcsak őt ismerik meg, hanem azt a Magyarországot is, amelyben a háború előtt élt. Egy-egy elkapott levélből és mondatból fontos üzenetet tud adni a mai magyaroknak is. Amikor megérkeztünk Amerikába Bartók Péterhez, ott ült beöltözve, fehér ingben, kis mellényben. Megható volt, hogy készült erre. Ahogy először megláttam, az jutott eszembe, hogy ez az utolsó elszámolás a világgal és az étellel. Annyira őszinte és annyira erős a jelenléte, hogy ezt egyáltalán nem érzem dokumentumfilmmel. Azt persze nem gondolom, hogy egy dokumentumfilm kevesebb vagy több lehetne.

• *A film akkor nemcsak Bartók személyes vonásait mutatja meg, hanem eddig nem ismert dokumentumokat is?*

A beszélgetés közben sok minden kiderült. Elmonda, hogy Bartók Béla eredeti kéziratait egy ideig valaki elbitorolta, és csak bírósági végzéssel tudta visszaszerezni őket. Bartók Péter az egész anyagot végül Svájcban helyezte el, a bázeli Paul Sacher Stiftung archívumában. Itt a világ nagy zeneszerzőinek a kéziratait, levelezését őrzik. Ezek az emberi kultúra hatalmas alkotásai. Bartók Péter jóvoltából eljuttattam ebbe az archívumba, mert a filmhez szükség volt erre. Bázisban a kezemben voltak Bartók levelei és bizonyos kottái. Például a III. Zongoraverseny, amit az utolsó pillanatban az ágyon a fiával fejezett be. Tehát nagyon sok mindennel találkoztam ott, amit soha senki nem látott.

• *A film készítése közben gondolkodott azon, hogy kinek akarja megmutatni Bartóknak ezt a nagyon személyes arcát?*

Amikor a felvételek elkészültek, hazajöttünk, és elkezdtem szkriptelni az anyagot, hogy megnézzem, mi az, ami használható belőle. Négy órányi anyag készült Bartók Péterrel, és ebből rögtön összeraktam egy kétórás változatot, ez szűkült azután tovább. Ezt egészítettem ki a hozzá tartozó levélrészletekkel, üzenetekkel. Megvallom, azt gondoltam – és ez talán látszik a film formáján is –, hogy inkább fiataloknak szól. Az volt a tervem, hogy a moziforgalmazással megismerik, és ha megnézik, talán megértik, miért aka-

rom a fiatalokhoz eljuttatni. De amikor a kész filmet megmutattam Vikárius Lászlónak, a Zenetudományi Intézet Bartók Archívum vezetőjének, azt mondta, szeretné, ha megkaphatnák, mert ez nagyon fontos volna nekik. Őszintén szólva félttem attól, hogy mit fognak mondani a zenei szakemberek. Először persze elküldtem Bartók Péternek, meglepő volt a reakciója, mert azt mondta, hogy most néztem negyedszer; nagyon sokszor megnézem, mert visszajönnek azok az élmények, amelyek az életéről és az apáról szólnak, akivel még most is nagyon szoros a kapcsolat. A személyes életük nem mentes a családi torzalkodásoktól sem, de átüt a nagyon erős szeretet. Azt hiszem, ez érdekes film, főleg nekünk, magyaroknak, mert Bartók talán a legnagyobb magyar. Hetven országban van elnevezve róla utca.

• *Megható az a rész, amikor Bartók Péter az apja haláláról beszél, és hetven évvel a halál után sírva fakad. Ez a film az érzelmekre akart hatni, vagy inkább tárgyilagosan elmesélni Bartók személyes életét?*

A terv az volt, hogy tárgyilagos legyen, de az élet előhozta az érzelmes részt. Bartók Péter reakcióit nem lehetett kiszámítani, erre nem lehet ké-

szülni. Szerintem ő sem készült erre. A felvételek elején még elég kedélyesen, mesélve, talán az egészre rálátva beszélt. Ahogy egyre mélyebbre mentünk az emlékekben, úgy éreztem, hogy egyre mélyebbről jönnek a történetek. És egyre közelebb kerül életének legfontosabb eseményeihez. Ahogy mondja: „sokkal jobban emlékszem azokra az időkre, amikor még élt az apám”. Az ilyen mondatokat nem kértem tőle, hiszen fogalmam sem volt, hogy mit fog mondani. Benne hagytam a filmben, mert nagyon fontosak. Azt akartam velük megmutatni, hogy Bartók Béla milyen erős nyomot tudott hagyni. Nagyon különleges ember volt. Ezt persze eddig is tudtuk, de azt nem, hogy ennyi idő után is ilyen erős érzelmeket tud kihozni a fiából. Végére egy kilencvenhárom éves ember már nem játszik, nem viccel, őszinte. Semmi oka nincs, hogy mást mondjon, mint amit érez. És látni is lehet, hogy mindez belülről jön. Azt gondolom, a film legnagyobb értéke Bartók Péter őszinte vallomása, amelyben elmeséli saját családjának az apjának a történetét. Végül is nem akárkiről van szó, hanem Bartók Béláról.

• *Nem félt attól, hogy az egész filmet „elviszi” a monológ?*

De, félttem tőle. Volt olyan tervem, hogy eljátszunk különböző jeleneteket. De aztán vágás közben rájöttem, hogy ezt nem lehet eljátszani. A valóság mindig sokkal erősebb, mint a játék.

• *Gondolja, hogy ez a film majd Bartók zenéjét is közelebb viszi azokhoz, akik megnézik?*

Hiszek abban, hogy akik megnézik, meg fognak hallgatni Bartók műveket, és egészen másképpen fogják értelmezni azokat. De úgy gondolom, hogy ez nem is annyira az én filmem. Én csak médium voltam, elhelyezője annak a világnak, amely Bartókról szól. Ez Bartók Péter filmje. Ha ennek a filmnek van valamilyen elfogadottsága, akkor azt Bartókéknak tulajdonítom, én csak lebonyolítója voltam.

• **Bartók** – magyar portréfilm, 2017. Rendezte: **Sipos József**. Írta: **Bartók Péter** és **Sipos József**. Zene: **Bartók Béla**. Társrendező: **Kriskó László**. Kép: **Tóth Zsolt, Csincsi Zoltán, Kriskó Gergely**. Vágó: **Bartha Annamária, Kriskó László, Koncz Gabriella, Mózes Gyula**. Hang: **Oláh Ottó, Heidrich Roland**. Közreműködők: **Bartók Péter, Rudolf Péter, Galambos Péter, Sztarenki Dóra, Menszátor Magdolna, Bartók László, Kovács Péter**. Producer: **Détár Krisztina, Sipos József**. Gyártó: **Filmnet, Lúmiere Film, PCN Film Produkció**. 60 perc.